

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΥΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1940

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ε' - Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΗΣ

Όπως ξέρομε, τὸ 1909 εἶναι ἕνας σημαντικὸς σταθμὸς τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας. Ἡ ἐξόρμησις, ποὺ ἐγένετο τότε μετ' ἐπικεφαλῆς τὸ στρατό, εἶχε τὸ λόγο τῆς καὶ γι' αὐτὸ εἶχε μεγάλη ἀπήχησιν ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους. Κι' ἐνῶ ἡ κυριώτερη προσπάθεια τοῦ κινήματος τοῦ 1909 φαινόταν πὼς ἦταν ἡ στρατιωτικὴ προπαρασκευὴ, ἐπὶ τὴν πραγματικότητά οἱ ζυμώσεις καὶ οἱ πολιτικὲς ἀναταραχὲς ποὺ ἐγένοντο ἐπὶ τὴν περίοδον ἐκείνην εἰδείναν πὼς ἦταν πολὺ βαθύτερα τὰ αἰτίαι τῆς στρατιωτικοπολιτικῆς ἐκείνης ἐπανάστασις. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ ἐξόρμησιν τοῦ ἀντρωμένου καὶ χειραφετημένου πιάσματος ποὺ ἠθέλετο νὰ χτυπήσῃ καὶ νὰ τσακίσῃ σ' ὅλες τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πολιτικοοικονομικῆς ζωῆς τὰ φεουδαρχικὰ στοιχεῖα — τὰ παλιὰ τζάκια — ποὺ ἔστειλαν πρόωρον στὸν τάφον ἕναν μεγάλο ἱπολιτικό, τὸ Χαρίλαο Τρικούπη. Μὰ ὅπως συμβαίνει σὲ τέτοιαις ἱστορικῆς ἐποχῆς, ὁ προοδευτικὸς τότε νεοελληνικὸς ἀστισμὸς παρακολουθοῦνταν ἀπὸ τὴν σκιά του — ἀπὸ τὴν ἐργατικὴν τάξιν ποὺ γιὰ πρώτη φορά ἀρχισεν νὰ πέρνῃ συνείδησιν τῆς ὄντοότητάς της. Εἶχαν γίνῃ βέβαια ἀπὸ παλαιότερα ἀγῶνες γιὰ τὴν χειραφέτησιν τῆς ἐργατικῆς. Ὁ Σ. Καλλέργης, ὁ Πλ. Δρακούλης, ὁ Καραμπιλίας καὶ ἄλλοι ἐργάστηκαν ἐπὶ τὴν Ἀθήναν, ἐπὶ τὴν Πειραιᾶ, ἐπὶ τὴν Πάτραν καὶ ἄλλοι γιὰ νὰ διαδώσουν τὰς σοσιαλιστικὰς ἰδέαις. Ἐβγαλαν ἡμερησίδες, τύπωσαν μπροσοῦρες, ἔκαναν διαλέξεις, μὰ τοῦ κάκου. Ἦταν ἀκόμα πρόωρον. Γιὰ νὰ δημιουργηθῇ ἐργατικὸν κίνημα ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἀνεπτυγμένη βιομηχανία καὶ ὄχι ἀπλῶς φτώχεια. Γι' αὐτὸ ὅλοι αὐτοὶ ἦσαν οἱ Πρόδρομοι. Ἀνήκουν ἐπὶ τὴν προἰστορίαν τοῦ ἐργατικοῦ μας κινήματος.

•••

Γύρω ὁμῶς ἐπὶ τὸ 1909 τὰ πράγματα εἶχαν ἀλλάξῃ πολὺ καὶ οἱ ὄροι ἀρχισαν νὰ ὠριμάζουσι. Ἡ σοσιαλιστικὴ ἰδεολογία, ἤρθεν ἡ ὥρα νὰ ἀρχίσῃ νὰ προπαγανδίζεται μετὰ κάποιον σύστημα. Βέβαια ἔπρεπε νὰ περάσῃ πολὺς καιρὸς ὥς ποῦ τὰ πράγματα νὰ πάρουν ξεκαθαρισμένη κατεύθυνσιν καὶ νὰ χωρισθῇ ἡ οὐτοπία ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην. Μὰ πούθεν τὸ ἐργατικὸν κίνημα δὲν ἀρχισεν μετὰ ξεκαθαρισμένης ἀντιλήψεως καὶ πούθεν δὲν ἀγκάλιασε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅλην τὴν μάζαν τῆς ἐργατικῆς. Ὅτι λοιπὸν ἐγένετο ἄλλοῦ ἐγένετο καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Πρῶτα βρέθησαν οἱ θεωρητικοί. Ἐκεῖνοι ποὺ διδάξαν τί εἶναι ὁ σοσιαλισμὸς καὶ τί θὰ πῇ ἐπαγγελματικὴ ὀργάνωσις καὶ ὕστερα τὸ κίνημα πῆρε μαζικὴν μορφήν.

Ἐνὰς ἀπ' αὐτοῦς ἦταν καὶ ὁ ποιητὴς

Κωνσταντῖνος Χατζόπουλος. Ζοῦσε τότε ἐπὶ τὴν Γερμανίαν καὶ σὰ νέος μετὰ ἐσωτερικὰς ἀνησυχίας καὶ πνευματικὸς ἀνθρώπος μεγάλης ὀλκῆς ποὺ ἦταν δὲν ἔμεινε ἀδιάφορος ἀπ' ὅσα ἔβλεπε νὰ γίνωνται ἐπὶ τὴν Γερμανίαν. Γίνονταν ἀπεργίαι, διαδηλώσεις καὶ σ' ὅλες τὰς μεγάλας πόλεις τῆς Γερμανίας ἡ σοσιαλδημοκρατία ὄλο καὶ ἀνέβαινε. Ὁ Μπέμπελ μέσα ἐπὶ τὴν Γερμανικὴν Βουλὴν ἔβγαζε πύρινους λόγους, ὁ Λίμπνεχτ (γιός), ἡ Ρόζα Λούξεμπουργκ, ὁ Μέρικκ, ὁ Κάουτσκι ἦσαν ὀνόματα ποὺ τὰ λάτρευαν οἱ γερμανοὶ ἐργάται ἐκεῖνα τὰ χρόνια. Ἐπειτα καὶ ἡ σοσιαλιστικὴ φιλολογία ἦταν μεγάλη καὶ πλούσια σ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὁ Κ. Χατζόπουλος ποὺ ἤξερε καλὰ τὴν Ἑλληνικὴν κατάστασιν καὶ πονοῦσε βαθεῖα γιὰ ὅ,τι γίνονταν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπόφερε γιὰ τὴν πνευματικὴν τῆς καθυστέρησιν καὶ γιὰ τὴν ἀνέχεια καὶ ἐξαθλίωσιν μεγάλων μερίδων τοῦ ἀγροτικοῦ τῆς πληθυσμοῦ, πίστεψε πὼς ὁ σοσιαλισμὸς θὰ ἔφερνε τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Λέμε πιστεύω γιὰ τὴν κινήθησιν ἀπὸ συναισθηματικὸς λόγους καὶ ὄχι ὕστερα ἀπὸ γνώσιν καὶ κατανόησιν τῆς θεωρίας τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἀρχισεν λοιπὸν νὰ γράφῃ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ νὰ τονίσῃ πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἰδρυθοῦν σοσιαλιστικοὶ σύλλογοι. Τέτοια γράμματα ἔστειλε ἐπὶ τὸν Δ. Ταγκόπουλον, ἐπὶ τὸν Κώστα Παρορίτην καὶ σὲ ἄλλους. Ὁ ἴδιος πάλιν ἐπὶ τὴν Γερμανίαν ὅπου ἔμεινε ἐπηρεάσεν τὸ Φῶτο Πολίτην, τὸ Γιάννη Ἀποστολάκη καὶ ἄλλους νὰ ἰδρῦσουν σοσιαλιστικὸν σύλλογον μετὰ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ ἐπεχτείνουσι κυρίως τὴν δράσιν τους ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Μὰ δὲν ἀρκέστηκε μόνον σ' αὐτά. Κάθησε καὶ μετάφρασε καὶ τὸ «Das Kommunistische Manifest» τοῦ Karl Marx. Ἡ μετάφρασίς του σὲ ὀρθόδοξον δημοτικὴν πρωτοδημοσιεύθη ἐπὶ τὸ «Νουμᾶ» καὶ ἐπὶ τὸν «Ἐργάτην» τοῦ Βόλου καὶ ὕστερα βγήκε καὶ σὲ ξεχωριστὸ φυλλάδιον μετὰ τὸν τίτλον: «Κοινωνιστικὸν Μανιφέστο» (Ἀθήνα 1913). Πρέπει νὰ σημειώσω πὼς ἡ μετάφρασις αὐτὴ δὲν συνοδεύθη καὶ μετὰ σχόλια καὶ ἐπεξηγήσεις καὶ ἀκόμα δὲν μεταφράσθησαν ὅλοι οἱ πρόλογοι καὶ ὅλα τὰ κεφάλαια. Γι' αὐτὸ καὶ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι ποὺ ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ τὴν τοπικὴν καὶ τὴν παγκόσμιαν ἐργατικὴν κίνησιν. Ὁ Παλαμᾶς ἔφκιαξε τὸν ὕμνον ἐπὶ τὸν ἐργάτην. Ὁ Ρήγας Γκόλφης μετάφρασε «τὴν διεθνήν» καὶ ἔβγαλε τὸ «Γήταυρον» καὶ ὁ Κώστας Παρορίτης τὴν νουβέλλα του «Στὸ Ἄλμπουργον».

Ὁ Χατζόπουλος ὥστόσο δὲν στάθηκε τυχερὸς νὰ ἴδῃ τὴν προσπάθειά του νὰ πιάσῃ τόπον. Ἦταν ἀκόμα νῶρις γιὰ μιὰ τέτοια προπαγάνδαν. Βέβαια, καὶ ἐπὶ τὴν Ἀ-

θήνα και στον Πειραιά και στο Βόλο ιδρύθηκαν τα πρώτα εργατικά σωματεία και δμίλοι σοσιαλιστικοί. Ή δουλειά ή θεωρητική που γίνονταν στις οργανώσεις αυτές επηρεάζονταν και από την αναρχική ιδεολογία και από τον μικροαστικό μεταρρυθμισμό.

Όπως κι' αν είναι, ο Χατζόπουλος θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως είχαν στα χρόνια εκείνα ο φυσικός αρχηγός της σοσιαλιστικής κίνησης. Και όμως δεν αναγνωρίστηκε τέτοιος αρχηγός. Μόνο για λίγο καιρό ο Γιαννιός μπόρεσε να επιβληθῆ, μα κι' αυτές για δυό-τρία χρόνια και σε μιά μικρή ομάδα σοσιαλιστών. Είναι αλήθεια πως ο Γιαννιός πάντα σεβάστηκε τον Κ. Χατζόπουλο και θέλησε στα υστερά από τους Βαλκανικούς πολέμους χρόνια να τον επιβάλει για Αρχηγό, μα δεν τ'α κατάφερε.

Ο Κ. Χατζόπουλος, όπως και ο Κ. Θεοτόκης, συμπάθησε τον αγώνα της εργατικής τάξης και πονούσε τον εργάτη. Ήθελε το ξύπνημά του. Μερικά του τραγούδια που θα μείνουν και θα απαγγέλλονται και στο μέλλον, δείχνουν την ψυχική του αναστάτωση και τους πόθους και καύμους του. Δεν ήταν, όμως, καμωμένος για πολιτικός. Ήταν πρώτ' απ' όλα ποιητής και λογοτέχνης και ίσαμε ένα σημείο και άρνητης του ίδιου του έαυτού του. Πῆρε το σοσιαλιστικό δρόμο, όπως, είπαμε κυρίως από συναισθηματικούς λόγους και ποτέ του δεν κάθησε να διαβάσει όλη τη φιλολογία του έπιστημονικού σοσιαλισμού για να στερεώσει την πίστη και το αίσθημά του με τη γνώση και τη μάθηση. Γι' αυτό και η σοσιαλιστική του δράση ξεκινούσε απ' έναν άκρατο υποκειμενισμό, που ήταν μὲν άγνός μα καταντούσε να εκδηλώνεται, σαν έγωπάθεια. Από την αίτια αυτή με το ψευδώνυμό του Π. Βασιλικός χτύπησε και τον Παλαμά. Από τη μιά μεριά πικραίνονταν για το μεσουράνημα του ποιητή της «Φλογέρας του βασιλιά» και απ' την άλλη σαν επαναστατικός σοσιαλιστής που ήταν δεν μπορούσε να έρμηνέψει σωστά την πατριωτική μοῦσα του Παλαμά. Αν δεν ήταν όμως έγωκεντρικός και αν είχε τη μάθηση και την κατάρτιση που του χρειαζόν-

ταν, άλλοιωτικά θα έκρινε, πρόσωπα και πράγματα.

Μά έτσι είναι. Δεν είναι ούτε ο πρώτος ούτε ο τελευταίος που δεν βρήκε το δρόμο του. Πάντα μέσα στην ιστορία εκείνοι που στα μεγάλα κινήματα σπρώχνονται μόνο από αισθηματικούς λόγους στην αλφα ή βήττα παράταξη, αν δεν κατανοήσουν καλά τους δρους της εποχής τους γρήγορα παραστρατίζουν και άρνιούνται τον έαυτό τους. Εκείνος όμως που υστερα από μάθηση και γνώση πεισθῆ για το δικαιο μιᾶς ιδέας και καταλάβει πως οι δροι της εποχής πρώτ' απ' όλα δίνουν το ρυθμό και την κίνηση στα ιδεολογικά και πνευματικά ρεύματα, θα είναι ψυχικά πιό άτσαλωμένος για να βαστάει το βάρος των άντινομιών που πρόσκαιρα θα σταθούν μπροστά στο δρόμο του.

Ο Κ. Χατζόπουλος δεν ήταν από τους τελευταίους αυτούς, γιατί ακριβώς όταν άρχισε να πραγματοποιείται στην Ελλάδα εκείνο που αυτός από τα 1908 όνειρεύονταν, άποτραβήχτηκε άπογοητεμένος. Ίσως σ' αυτό να συνετέλεσε και η άρρώστεια του. Ήταν νευρασθενινικός και γι' αυτό τ'α έβλεπε όλα γύρω του μαύρα και σκοτεινά. Από κάποια όμως συνάντησή μας μερικούς μήνες πριν πεθάνει και όταν έγω ήμουν ένας άγνωστος και νεαρός σοσιαλιστής, έβγαλα το συμπέρασμα πως ήταν άπογοητευμένος γιατί η προχωρημένη εργατική τάξη τον άγνοούσε και δεν τον τιμούσε. Τότε δεν κατάλαβα καλά τα λόγια του και δεν μπορούσα να δικαιολογήσω την πίκρα του. Θυμάμαι πως του είπα γιατί δεν έρχεσαι να κάνης διαλέξεις, να γράψης... Κι' αυτός θυμωμένος άπάντησε: «Α δεν αξίζει να χάνη κανείς τον καιρό του μ' αυτούς τους παλιανθρώπους». Παλιανθρώπους άποκαλούσε τους τότε ήγέτες του πολιτικού και επαγγελματικού κινήματος της εργατικής μας τάξης.

Δεν ήταν απ' αυτούς ο Κ. Χατζόπουλος. Μά κι' αυτό που έχει προσφέρει είναι σημαντικό. Όσο κι' αν ένας ιστορικός πρέπει να είναι άυστηρός και άντικειμενικός, πρέπει να του άναγνωρίση τη συμβολή του — μικρή ή μεγάλη, άδιάφορο — στην έλληνική σοσιαλιστική κίνηση.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΚΟΡΔΑΤΟΣ

★